

زبان آموزی

قریده عصاره — کارشناس زبان آموزی و پژوهشگر

اشاره

در این مقاله به بررسی محتوا و اصول حاکم بر برنامه درسی زبان آموزی در مناطق دو زبانه می‌پردازیم. امید است خوانندگان مطالب قبلی را در شماره های گذشته بی‌گیری کرده باشند.

اصول حاکم بر محتوا در برنامه‌ی درسی زبان آموزی در مناطق دو زبانه

در فرهنگ لغت محتوا به معنای دهر گیرنده، جلوی و آنچه چیزی دیگری را دهر می‌گیرد، است. در ادبیات برنامه‌ی درسی، محتوا یعنی هر آنچه باید آموخته شود تا مخاطب به صلاحیت و شایستگی که منظور برنامه است برسد. به عبارت دیگر، محتوا وسیله‌ی برای به ثمر رسیدن اهداف است. بنابراین معال در برنامه‌ی انسیل ساز خود، به منظور تحقق اهدافش از حلقه‌ی بیخبر، محتوایی نازل فرمود تا به واسطه‌ی آیتش به بشر حکمت بیاموزد، او را به سمت نور هدایت نمود تا پرهیزگار شود و به سوی انسانیت که جوهره‌ی فطرت اوست، رهنمون شود.

محتوای زبان آموزی در مناطق دو زبانه مبتنی بر فعالیت‌های یاد دهنی - یاد گیری است که تعدادی از این فعالیت‌ها در هر واحد یاد گیری قرار می‌گیرد. فعالیت یک واحد کارآمد و فایده‌ی است تا محتوای آموزشی یا اهداف خاصی که دارد و متناسب با زمانی که برایش در نظر گرفته شده است، در آن نهاده شود. به بیان دیگر، هر آنچه را زبان آموزان در یاد گیری زبان به آن نیاز دارند و باید یاد بگیرند، در فعالیت قرار می‌گیرد. این فعالیت‌ها یا قالب‌ها در برنامه‌ی درسی زبان آموزی در مناطق دو زبانه عبارتند از: ۱- قصه، بازی، ۲- اجرای نقش، ۳- نقاشی، ۴- دیدن فیلم، ۵- گفت‌وگو (مکالمه‌ی دو نفره، چند نفره، تلمی کردن و...)، ۶- رفتن به بیرون از کلاس (پارک، موزه، معازه‌ها، اماکن ورزشی، مسجد و...)، ۷- پاسخ‌های غیر زبانی به رفتارهای معنادار

زبانی (TPR)، ۸- حل مسئله (چپاش و...)، ۹- تصویرخوانی و صحبت دربارهی آن، ۱۰- تولید فعالیت توسط کودک، و صحبت دربارهی دیده‌ها و شنیده‌ها
هر فعالیت مشتعل بر سه مرحله است: (۱) پیش‌فعالیت، (۲) فعالیت اصلی و (۳) پس‌فعالیت.
مرحله‌ی پیش‌فعالیت آماده‌ی کوش زبان آموزان برای انجام فعالیت اصلی است و موجب تسهیل فرایند یاد گیری زبان می‌شود. در این مرحله، به منظور ایجاد ارتباط بین دانش جدید یا دانش قبلی کودک، یا استفاده از زبان مادری یا یاد به فعال‌سازی دانش پیشین کودک پرداخته

در هر فعالیت اصلی، محتوا یا عناصر اصلی آن عبارتند از: (۱) واژگان، (۲) ساختارهای زبان، (۳) کارکردهای زبان متناسب با موضوع آن فعالیت‌اند. در بخش واژگان، نه تنها واژه‌های پایه‌ی کودک کل در منطقه و واژه‌های مشترکی که بین گویش محلی و زبان فارسی رایج است بلکه واژه‌های مندرج در کتب سال اول ابتدایی و واژگانی که برای کودکان جدید است، نیز مدنظر است.
ساخت‌های زبان که معمولاً فراتر از واژه‌اند و نکات دستوری را در خود جای می‌دهند، علاوه بر آموزش ساختارها و لغات، عنصر سوم به کارکردهای متعدد زبانی اختصاص دارد که شیوه‌ای برای آموزش زبان است؛ در آن، کودک یاد می‌گیرد داده‌های زبانی

را در ارتباط با مخاطب های مختلف و در موقعیت ها، زمان ها و مکان های گوناگون به کار گیرد؛ مانند آموزش کارکرد سلام و احوال پرسی، معذرت خواهی، چگونگی تقاضا کردن، آدرس دادن و پرسیدن و...

پس، فعالیت یا فعالیت های تکمیلی نیز به مجموعه ای از تمرین ها و فعالیت ها اتلاقی می شود که بعد از فعالیت اصلی می آیند تا به آن عمق ببخشند و کمک کننده ی تحقق اهداف مورد نظر در فعالیت اصلی باشند.

هر کدام از موارد ذکر شده در بالا نیازمند بحث های مبسوطی اند ولی از آن جا که موضوع مقاله ی حاضر مبتنی بر اصول حاکم بر محتوای، از حوصله ی این بحث خارج است. چنان چه در شماره های آینده مجالی پیش آید، درباره ی هر کدام، گفت هایی ارائه خواهد شد.

اصول حاکم بر محتوای برنامه ی درسی زبان آموزی در مناطق دوزبانه

۱. در تهیه ی محتوا آرزوی زبان طبیعی و واقعی استفاده شود.

توضیحات:

الف: داده های زبانی به لحاظ دستوری صحیح باشند

ب: زبان در موقعیت های واقعی و در ارتباط با زندگی روزمره آموزش داده شود.

پ: واژه ها و وساحت های زبان فارسی دریافت طبیعی زبان فارسی آموزش داده شود.

ت: فعالیت های آموزشی معنادار باشند تا کودکان یا ویژگی های کاربرد زبان در خارج از کلاس و در محیط واقعی زندگی آنگان شوند

۲. واژه ها و ساختارها در هر درس مبتنی بر معیارهای آموزشی باشند.

الف: واژه های جدید در هر درس محدود باشند (از ۹ تا ۲)

ب: از پرداختن به واژه های ذهنی و غیر عینی به ویژه در شروع آموزش، خودداری شود. در طول دوره، لوکوت یا آموزش واژه های عینی است

پ: کل واژگان وساحت ها در هر فعالیت، جدید و ناگنانه باشند و دریافت های زبانی آنگان آموزش داده شوند

ت: سعی نمود واژه ها و وساحت های فعالیت های پیشی در فعالیت های جدید نیز گنجانده شوند

ث: واژگان وساحت های جدید در فعالیت های مختلف (شعر، قصه، بازی، کار دست، نمایش و...) تکرار شوند در تکرار تلاش شود یافت های زبانی و محتوایی جدید باشند

ج: سعی نمود واژه های انتخاب شده در فعالیت های مربوط به یک برنامه ی آموزشی در حوزه ی معنایی مرتبط یا موضوع آنگان باشند

ح: واژه های مورد استفاده در فعالیت ها از واژگان پایه ی کودکان، واژگان مشترک در زبان مادری و زبان فارسی و نیز از واژگان کتاب پایه ی اول باشند.

۳. در آثار آموزشی، افعال کنشسی در متن ها و فعالیت ها، محور و تکیه گاه آموزش آنگانند.

توصیه:

- افعال کنشی مانند خوردن، راه رفتن، پریدن، دیدن، پختن و...
 - یادگار گرفته شوند این افعال، قابل نمایش و قابل اجرا هستند و تثبیت آن‌ها در ذهن راحت‌تر است.

برای آموزش:

شماره‌هایی مثل تصاویر، فیلم، نوار صوتی و تصویری به عنوان ابزار مناسب آموزش زبان استفاده شود.
 ج: آموزش صرفاً کتاب محور نباشد.

۴. فعالیت‌های آموزشی جذاب و متناسب با درک و علائق و نیازهای کودکان باشد.

توصیه‌ها:

الف: از نیای ویژه‌ی کودکان گرفته شده و متناسب با محیط زندگی آن‌ها باشند.

ب: متنوع، کوتاه مدت و پرتکرارند و تفریح و علاقه کودک باشند.
 پ: جواس گوناگونی را در فرایند یادگیری به چالش بکشند. برای آموزش یک واژه یا ساخت زبانی، علاوه بر حس شنوایی، جواس دیگر نیز به کار گرفته شود.

ت: در فعالیت‌ها از کارکردهای ذهنی متناسب با کودکان هم چپ و راست، طبقه‌بندی، تجزیه، ترکیب و پیش‌بینی استفاده شود.
 ث: فعالیت‌ها می‌توانند در قالب یک مجموعه‌ی مرتبط یا یکدیگر ارائه شوند.

ج: در تدوین فعالیت‌ها سیر ساده به پیچیده رعایت شود.

چ: در فعالیت‌ها اصل جنبش و علائق و نیازها و تفاوت‌های فردی و اجتماعی کودکان در نظر گرفته شود.

۵. محتوای فعالیت‌های آموزشی بر اساس دانش

زبانی کودک تهیه و تدوین شوند.

توصیه‌ها:

الف: از تکرار طش زبان مادری کودک پرهیز شود؛ زیرا زبان و فرهنگ زبان مادری پایه و مبنای چوبی برای آموزش فارسی است.
 ب: صحن ایجاد علاقه و نگارش مثبت به زبان فارسی، حرمت زبان مادری کودکان هم حفظ شود.

پ: به کارگیری زبان مادری مورد تحقیر و تمسخر قرار نگیرد.
 ت: در مراحل اولیه‌ی آموزش می‌توان از زبان مادری استفاده کرد ولی به تدریج زبان فارسی جای آن را می‌گیرد.

۶. محتوای آموزشی، فعالیت محور باشد و از

همه‌ی رسانه‌ها و امکانات استفاده شود.

توصیه‌ها:

الف: از فعالیت‌های محظمی هم چون نمایش، بازی، قصه، شعر، کار دستی، نقاشی، مکالمه و... استفاده شود.

ب: فعالیت‌های خودساخته و پیشنهاد شده توسط کودکان مورد تأکید است.

ت: انتخاب و اجرای فعالیت‌های آموزشی صرفاً به داخل کلاس محدود نباشد. از فضای خارج از کلاس نیز استفاده شود. انبیا و پدیده‌های موجود در کلاس و خارج از کلاس محل و رسانه‌ی چوبی

۷. استفاده از اشعار و سرودها و کلام آهنگین در طول این دوره مورد تأکید است.

توصیه‌ها:

الف: از اشعار کودکانی که بیشتر نیای کودکان‌اند، استفاده شود.
 ب: اشعار فاخر و عیوب فنی نباشند.

پ: اشعار و سرودهای مورد استفاده کوتاه و دارای «معانی» محدود باشند.

ت: شعرها «معانی» عینی و صریح و موضوعات «محیط اطراف» زبان آموز را بیان نکنند.

ج: از اجبار کودکان به حفظ کردن اشعار خودداری شود.

۸. داستان‌ها از غنی‌ترین و مهم‌ترین فعالیت‌های

آموزش زبان است.

توصیه‌ها:

الف: توانایی رویدادها در داستان باید صریح و مشخص باشد.
 ب: تعداد شخصیت‌های داستان محدود و مرتبط بین آن‌ها هم ساده باشد.

پ: ترجمه‌ی داستان‌های رایج در فرهنگ بومی منبع چوبی برای زبان آموزی کودکان است.

ت: «معانی» ساده عینی و عاطفی در داستان‌ها گنجانده شوند.
 ث: از نتیجه‌گیری‌های صریح اخلاقی پرهیز شود.

ج: زمان و نوع حوادث و رویدادهای داستان، گذشته، حال و آینده ساده باشد.

۹. محتوای آموزش به جز بهره‌گیری از آموزه‌های

بومی و محلی، بر آموزه‌های دینی، ملی و بین‌المللی نیز استوار است.

توصیه:

علاوه بر داستان‌های بومی، ملی و مذهبی می‌توان از داستان‌های ملل دیگر نیز استفاده کرد.

منابع

۱. قوری، حسن. فرهنگ بزرگ معنی.
۲. راهنمای برنامه‌ی درسی زبان آموزی کودکان پیش‌دبستانی در مناطق دورانه، مصوبه‌ی شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۷.

